

מי מריבה בן-עזר מתקנא ★ שנת אלפיים בבית הר־אבן ★ היטלר + קישון ★ היח"צנים של פיינגרש

● תחת הכותרת מנחם-מנדל נוסח ישראל הביא הסופר הפתחתי-קוואי אהוד בן-עזר בהארץ (24.6) ביקורת קטלנית וקנאית על סיפרו של יוסל בירשטיין המוטבים, רומאן שהוא גרוטסקה מעולה על החיים בישראל. לאורך טור וחצי נכשל בן-עזר בניסונו להוכיח את כישלונותיו של בירשטיין, שכתבתו מייצגת יותר מאשר פן אחד של הסיפורת הישראלית (למרות שהוא כותב ביידיש). והסימת: זה לא מצחיק. זה עצוב. זה לא משעשע אלא מבידן של בן-עזר, דומה כמתייחסת לתיסכולי בן-עזר כמחבר. ולא לסיפרו של בירשטיין, שבן-עזר לא יצליח להגיע לרמתו לאיכותו גם בעוד שלושים ספרים. יחד עם זאת, חיצו בן-עזר לא הופנו כלל ליוסל בירשטיין, אלא למתרגמו, עורך סימן קריאה, פרופ' מנחם פרי.

● הסופרת-משוררת שולמית הר־אבן זאלוף (שם אמיתי) הר־אבן, הינם בעל ואשה כדת וכדין. דרכיהם של הזוג הר־אבן הצטלבו באחרונה בנושא של עתידנות. שולמית הר־אבן פירסמה סדרת מאמרים תחת הכותרת האם תהיה ספרות בשנות האלפיים? (ידיעות אחרונות). בעוד שאלוף הר־אבן פירסם רשימה על פני עמוד שלם בהארץ תחת הכותרת אותה של ישראל במאה ה-21. כל שנותר לי לאחל לבני הזוג הר־אבן, לזכות ולהגיע לשנות האלפיים.

● מודעה שפורסמה בעיתונות העברית לפני כמה שבועות, מטעם סוכנות ההפצה ברונפמן, עסקה באחד מגיליונות השבועון בשפה הגרמנית שטרן, והציגה את שני הנושאים המרכזיים של אותה חוברת: בולל יומני היטלר, שיחה עם אפריים קישון.

● תארו לכם: ספר חדש של עמוס עוז יוצא לשוק, ועם זאת לוקה מתפרסמות בעיתונות מודעות מטעם סוכנויות-הפירסום של עמוס עוז. תארו לכם ספר של הצייר יגאל זרמברקי, הרואה-אור וזוכה למודעות שכולה, הצייר עוזרד פיינגרש אינו עמוס עוז וגם לא יגאל זרמברקי, אבל עם פירסום סיפרו יופי של ארץ, וזה למודעות-זכרה מטעם ורשבסקי פרייליך - פירסומאים ופירסום מיטל. מסתבר שהספרות העברית צעדה עוד צעד אחד קדימה. מעניין לאן מוליכה הדרך הזאת.

● ידוע, שעבור כל שיר המושמע ברדיו וזכה מחבר התמלוגים המשולמים לו על-ידי רשות השידור באמצעות אקדים (לרוב, באיחור של שנתיים ובלא הצמדה למרד יוקרה-מחיה והאינפלציה). באחרונה ראה אור, תקליט חדש של הזמרת חוה אלברשטיין, ובו שירים של מחברת החרוזים ממאה-שערים, חובשת השבים לזדה מישיקובסקי. שירים אלה מושמעים ברדיו גם בשבתות. מעניין לדעת מה תעשה החרוזית ממאה-שערים בתמלוגים שתקבל על שיריה המושמעים בשבתות - האם תוותר עליהם? או שתשקיע אותם בשוק המניות שבנק המימון משקיע בו מכספיו?

המחברות העיקריות בימי המנדט הבריטי. החוברת סוקרת את תולדות אצל, פעולותיו ורשימה כרונולוגית של מיבצעי מחתרת זו. בין מפקדי אצל מועלים מתוכם הנשייה מושה רוזנברג (1938), רוברט ביטקר (1937) ואברהם תהומי (1931) שהיו מפקדי האירגון הצבאי הלאומי.

בניגוד לפירסומי אצל של שנות החמישים, חוברת זו משחררת מהפאתוס ההיסטורי המאפיין את כתיבי המחתרת הזו, ומביאה כרונולוגיה ותיאורים היסטוריים כהווייתם, תחת הכותרת הנאות: ייסוד האירגון; הפילוג הראשון; פעולות ראשונות נגד השלטון המאנדטורי; הפילוג השני והקמת לח"י; המוגה במאבק נגד השלטון הבריטי 1940-1942; הכרזת המרד נגד השלטון הבריטי בארץ-ישראל; הסוף; תנועת המרי העברי; משפטים, בתי-דין, עולי הגרודם; אופי המאבק של האצל; מטה אצל לגולה; האצל במלחמת העצמאות; פרשת דיר-יאסין; פרשת האוניה; אלטלנה.

גירסת אצל לפרשת דיר-יאסין אינה משכנעת, וגם לא המישפט. בסריקת שנתנו בתבים הכבדים התברר שיחד עם החיילים הערבים, הארץ-ישראלים והעיראקים נרדפו גם אזרחים, נשים וילדים שנשארו בתבים המבוצרים. כך גם בתיאור פרשת האוניה אלטלנה, הטיעון הרשמי של אצל אינו משכנע, ובצימצומו מתעלם מחלק של הפרובלמטיקה של הפעלת התותח הקדוש בדין הפלמ"ח, לפי הוראת דוד בן-גוריון. הפרק המרתק ביותר של החוברת הוא כשלושים עמודי ניסוחים, ובהם תעודות, כרוזים, הודעות של אצל, המזכירים שמעבר לפאשלות של מחתרת זו - בנייה פיצוץ שוק ערבי אורחי, דיר-יאסין ואלטלנה - היה האירגון הצבאי הלאומי, אחד מעמודי-היסוד של עלייתם קמה המדינה. בחוברת מצוי גם חומר תיעודי, המציג בקלילות את תולדות אצל, לזרות של מלי ידעוהו, לטוב ולרע.

ספרותי בספרי שירה לילדים, רשימה שבה מובאים שירי ילדים של ח"נ ביאליק, נורית זרחי, אורי אורלב ואחרים, בליווי תיאורים המעוררים את המחשבת אותם שירים. מיקבך הרשמות על סיפרו של נתן שחם עצם אל עצמו אינו מוצדק. ספר זה רחוק מהתייחסות ספרותית ממשית, כי מדובר בהרפתקה סולניצינית ששחם נכשל בה, כפי שנכשל בהרפתקות קודמות שלו בספרות. בסוף החוברת מצוייה עוד אחת מאותן ביבליוגרפיות מאלפות של יוסף ירשלמי, והפעם על יצירותיו של הסופר היהודי-סובייטי יצחק באבל, שראו אור בעברית ביבליוגרפיה מעולה ומרתקת.

עלי-שיח הוא כתבי-עת מומלץ ביותר לעיון, בעיקר חוברת 18, המצליחה להציג מעט משרשי התרבות שלנו, על היבטיה ההיסטוריים השונים. פרט מצער, לאורך כל עמודי החוברת, הוא תלות-היתר באנשי הספרות של אוניברסיטת בר-אילן, המקפידים להיראות בחוברת כנותני טון - טון שאינו מוסיף דבר אם היו עורכי עלי שיח נחלצים ממלכודת זו, אין ספק שכתבי-עת זה היה פורץ קדימה, והופך לנותן טון של ממש בתרבות. בספרות ובהכנה בארץ.

תיעוד אצל

חוברת צנועה ומעוטרת בדגליה-לאום, תחת הכותרת האירגון הצבאי הלאומי (אצל) מאת ססח גני*, מביאה את סיפור אחת משלוש

* פסח גני - האירגון הצבאי הלאומי (אצל); הוצאת מכון זיבונטסקי; 76 עמודים (כריכה רכה).

שמילותיו של ביאליק (ומעשה בתיווך שנמצא בצד אמו המדוקרה / כשהוא ישן ובפיו סיטמת שדה הקרה...) טובות גם להיום, ומוכיחות את עוצמתה של השירה, כאשר היא מונעת בכאב של אמת. רדודה מעט היא הרצאתה של יעל רנן ההיסטוריה כסיוט קומי ביוליסטי של גיימס גויס, המוליכה את הקורא לרשימה מרתקת של יאיר מזור סמולנסקי ודיקנס: מקרא משווה בהתועה בדרכי החיים ובאוליבר טוויסט, רשימה המזכירה את אותו שלב בסוף ימי ספרות ההשכלה, שבו הלכה הסיפורת העברית בעקבות היצירה הספרותית בעולם, והיקתה בין השאר את הסיפור הסריאלי (סידרתי) נוסח צ'ארלס דיקנס הרשימה שבה ומחזירה את צער אי-היכולת התועה בדרכי החיים של פרץ סמולנסקי, בתוכניתו הלימודים של עידן זבלון המר.

רשימה מרתקת על ימי הראשית של הסיפורת הארצישראלית היא רשימתה של יסר ברלוביץ, תחת הכותרת מודל היהודי-החדש בספרות העולה הראשונה. רשימה הפורשת מעט מעולמם של מחברים כזאב יעבי, חמדה בן-יהודה, יהושע ברזיליאניזשטדט ואחרים. נילי סדן לובנשטיין, כותבת את אחד הרומאנים הגהררים של ספרות אותו דור, את עצבון מאת א' ראובני (אחיו של הנשיא יצחק בן-צבא), רומאן, שהוא רב ביקורת לציונות. פרופ' נורית גוברין מביאה ברשימתה מיכה יוסף ברדיצ'בסקי וארץ-ישראל תיאור תשתית יוצאת-דופן של יחסים, חיובים ושלייים, של ברדיצ'בסקי לארץ-ישראל, תוך הצגת ברדיצ'בסקי כאחד ממבקריה יוצא-הרופן של הציונות.

בעלי שירה מצוי אלמנט כנעני של ראיית תולדות הסיפורת העברית, ראשון מאמרים אלה, הוא מאמרו של אברהם אדרת, אשרה למקורות אצל ברדיצ'בסקי, טשרניחובסקי, שניאור, תוך תיאור אותה פרקמניה בניסיון להחיות עולמם של העברים הקדמונים. מתוך הגניזה מפרסם יוחנן ארנן שבעה מיכתבים של אחדיהעם (שלא פורסמו) אל זלמן-דוד לובנטיץ, תחת הכותרת כיצד נחלץ אחדיהעם להגנת חבת בצרה. תחת הכותרת בין המאור שבחלום למציאות היום-יום מתייחסת חיה שחם לתיאור הקונפליקט ביצירתו הסיפורית-הארצישראלית של שלמה צמח. מפתיע קצת דילוגה של שחם על הליגולו של יוסף-חיים ברנר לכתבה הארצישראלית של שלמה צמח, ברשימתו הזאנר הארצישראלי ואביזריהו.

לא ראוי במיוחד להיות כמחיצת קודמו - ביאליק, גזים, סמולנסקי, דיקנס, טשרניחובסקי ואחדיהעם - הוא צבי לז, שסיפרו שילשים וריבעים מוצג כאן ברשימתו של שרה הלפרין שיברונו של אידיאל. לעומת לז, מפתיע סיפורו של אלישע פורת, צלוקת גאוה, בלשוננו הנקייה והמיניורית שבו, המצליחה להציג לפני הקורא סיפור פשוט אך קריא. מלכה פזי, ברשימתה אובדן וגאולה ביצירות דויד שחר ויצחק בן-נר, היא בכתיבת ניסיון אקדמי עקר לעיון הדדי באחרי הגשם של בן-נר וסוכן הוד מלכותו של שחר - כאשר בניגוד שני סופרים וספרים אלה יש משום נסיון לזוג מים בשמן, ולא ברור מה חטא בן-נר, שיניחוהו במחיצה אחת עם שחר.

מלכה פוגל, ברשימתה נקודת תצפית בביקורת הספרות, עורכת עיון-מדיים במיכאל שלי של עמוס עוז, בניסיון לפענח את נוכחותו של המספר בטקסט. ניתוח רביעניין הוא ניתוחו של דויד צימורמן על זוחיה העקוב למשורר - לשיח עגנון. כזה גם ניתוח המרתק של זאב לוי על סרן קירקגור ומרטין בובר על טוב ורע ועל החטא הקדמון.

פרק כנעני נוסף, שלא נימנה עד כה עם אחד מפרקי-התרבות של התנועה הקיבוצית, מצוי ברשימתו של יעקב בהט עיונים במילוטו הפיזי של יונתן רטוש. רשימה נקייה, שבה מצליח בהט להציג, ולו אף במעט, את גדולתו השירית של רטוש, משורר שבשורותיה היתה חלק משירתו. גם ידידיה יצחקי, ברשימתו הנורם האידיאולוגי בשירת יונתן רטוש, בוחן את ההרמוניה שבין הכנענות נוסח רטוש למקורותיה התרבותיים.

גבריאילה אביגור-רזותם מביאה את שירו של נתן זך יופייה אינו ידוע, שאליו היא מצרפת ריון ניתוח לשיר. נושא רב עניין הוא רשימתה של חוה יסעור אירורים וטקסט

עיתונאי בריטי, המגיע ארצה והופך לעיתונאי ישראלי, נושא ישראלי (העיתונאי האנגלי אינו יהודי, כך שקיים גם עניין הלשוני והבנתה). את העיתונאי הזה מציג גרוסמן כמעין עמוס קינן צולף, מכה וזועק. אידיטי לחלוטין. לפחות היה גרוסמן מכניס אותו למערכת הגרוסלם פוסט. אני יכול שלא להביא כאן מרבייה של מבקרת בשם מיריה קרייס, שכתבה על סיפרו של גרוסמן את הדברים הבאים: ברובד התיאומי מקבלת... אותה תפיסה קיבוצית-דטרמיניסטית, שעליה עמדתי, צביון ששורשיה סביבולוגיים. אותה חזו של מעגלות חסרת-ימוצא קבועה בציר של זכרנות-ילדות שאין מהם מנוס... ושאר הבל-ביקורת, המאפיינים את הביקורת לסיפרו של גרוסמן. ביקורת שאינה מסוגלת להסביר במילים פשוטות אם מדובר בספר טוב, או גרוע. לדעתי רץ הוא ספר גרוע ביותר, ואני מסתקרן לקראת סיפרו הבא של גרוסמן, בתהייה אם יסיים בו את כל המילים שבמילון. אך באילו מילים ישתמש לאחר שיסיים את המילון?

כתבי-עת עלי-שיח

יוצא-דופן בין כתבי-העת לספרות ישראל הוא כתבי-העת עלי-שיח, הראה אור על-ידי החוגים לספרות של ברית התנועה הקיבוצית ותנועת המושבים. חלק מהרשימות המתפרסמות בעלי שיח הן הרצאות ושיתות הנערכות בימי-עיון לספרות בתנועה הקיבוצית ובתנועת המושבים.

הגיליון האחרון של עלי שיח, בעריכת משה ידעיה, אברהם אדרת, אברהם ארנון וזיקסונר כרמל, מתמקד בנושא כתיבת היצירה הספרותית מוויית הראייה של זיקתה להיסטוריה, תוך התמקדות בהיסטוריה היהודית. כבר בפתיחה מובא סיפורו של שלום עליכם לאטקס (לביבות) של חנוכה בתרגומו של אריה אהרוני. הלל ברזל, בוחן תחת הכותרת שירה והיסטוריה את פרעות

משורר כנעני רטוש פואטיקה ומוליטיקה

קישויני 1903 ותיאורו בידי ח"נ ביאליק (בעיר ההריגה) וההיסטוריון שימיעון דובנוב. בסקירתו של ברזל, שנערכה לפני החוגים לספרות באביב שמ"ג, טרם עלה נושא צברה ושאתילא ושאר מוראות הטבח בכיורוה, אך כאן המקום לשוב ולהזכיר,

* עלי שיח, 17-18; עורך משה ידעיה; הוצאת ברית התנועה הקיבוצית ותנועת המושבים; 320 עמודים; (כריכה רכה).